

Felföldi olvasóköny

A (cseh)szlovákiai magyar irodalom 1918–1945 közötti eredményeinek, s tovább az irodalmi élet korabeli állapotának, egyes szellemi csoportok eszmerendszerének megítélése a közvéleményben, illetve az érdekeltekben, a rendkívül szűk olvasótáborban a rendszerváltás óta alig-alig változott, noha 1989-től kezdődően a témakörben számos antológia, életmű-válogatás, tanulmánykötet jelent meg. Olyanok is, amelyek döntő pontokon változtatták meg az évtizedeken át érvényesnek tekintett irodalomtörténeti képet. Ez az egyik tény, amely a Kovács László és Tóth László válogatásában és szerkesztésében megjelent antológia létjogosultságát indokolja. Az ezzel összefüggő másik szempontra maguk az összeállítók hivatkoznak. A kiadvány az Irodalom III. című, szlovákiai magyar középiskolák számára rendszeresített tankönyv segédanyagául szolgál. A diákoknak eddig régi antológiákból, porosodó kiadványokból kellett összekeresgélniük az illusztrációs anyagot. Ez a faktum értelemszerűen előrevetíti az Irodalom és magyarság korlátait is.

A válogatás szempontjaitól függetlenül is leszögezhetjük, de a könyvbe gyűjtött szövegek is ezt sugallják: a felföldi magyar irodalomnak az első világháború végétől a második világháború befejezéséig terjedő korszakában a klasszikus műnemekben kevés a reprezentatív szöveg. Hozzáértők már a harmincas években megállapították, hogy a csehszlovákiai magyar irodalom elsősorban vita-, sőt pamfletirodalom. A kimagasló egyéni teljesítmények jó része már megszületése pillanatában levált róla, akár úgy, mint a Szlovenszkon élő, de elsősorban Magyarországon publikáló *Szenes Piroska*, akár úgy, mint a húszas évek végétől Budapesten élő, de 1944-ig magát kassainak valló *Márai Sándor* eredményei, akit számottevőbb esztéták – például az olvasókönyvben is szereplő *Szvatkó Pál* – a sajtószerű szlovenszkoí sorstapasztalatok írójának tekintettek. A korszak értékvonulatait szemlélve azt láthatjuk, hogy a konzervatív írók *Fábry Zoltán* terminológiájával jelzett „kvaterkairodalmá”-t, az alsóbb néprétegek szintén Fábry által elnevezett „valóságirodalmá”-t értékében megelőző, maradandó, szellemtörténeti tanulságokat is tartogató – s az összmagyar irodalomnak ezt a szálát specifikus vonásaival kiegészítő – áramlatot a nagy múltú polgárvarosok hagyományára építő, történeti folytonosságot

sugalló felföldi urbanitás irodalma jelenti. Ez pedig főként az értekező prózában, esszéiben, tanulmányban, az írói vallomásokban ölt testet. S ha az összeállítók arra nem is szánták el magukat, hogy példának okáért Márait is szerepeltessék a kötetben, azért a csehszlovákiai magyar irodalom határait két irányban is tágítják. Elsősként az esszéirodalom művelőinek a valóságos arányokat megközelítő szerepeltetésével. Helyet kapnak az összeállításban a leginkább mérvadó jobboldali (Szvatkó Pál), és polgári radikális, baloldali (*Peéry Rezső*, *Szalatnai Rezső*) közírók, esszéisták a szélsőbaloldali Fábry Zoltán mellett, a második világháború előtt fölállított szlovák bábáram magyar értelmiségének életérzését és magatartását pedig *Környei Elek* följegyzései rögzítik hitelesen.

Az olvasókönyv egyik összeállítója, Tóth László többször is hangsúlyozta, hogy a szlovákiaiáság nem köthető szigorúan az államhatárokhoz; a fogalom sorstapasztalatokból leszűrt magatartást, és életérzést is jelent. Az eddig megjelent, hasonló tárgykörből merítő antológiákhoz képest a másik lényeges, a szellemtörténeti hagyaték számbavételére nagyobb teret nyitó újítás *Jócsik Lajos* 1939-ben, Dél-Szlovenszko visszatérte után megjelent írásának a kötetbe sorolása. Jócsik ebben *ittthon* foglalta össze a kisebbségi tapasztalatokat. (Ha tényleg valamely sajtószerűen felföl-

di magyar írói magatartás, akkor az éppen ezekben az években demonstrálódik, a második világháború idejére visszacsatolt területek alkotóinak munkáiban és cselekedeteiben. Jobb- és baloldaliak egyaránt megkísérelték tapasztalataik mozgósítását a magyarországi társadalom demokrati- zálására. *Pfeiffer Mik- lós* kassai kanonok, a neokatolikus Prohász- ka Körök szellemi aty- ja e címmel adott – később különnyomat- ban is megjelent – in- terjút *András Károly- nak: Nemzetnevelé- sünk legnagyobb aka- dálya a neobarokk szellemiség.*

Beszéltünk fön- tebb az olvasókönyv korlátairól – ezek ál- talában abból a föl- oldhatatlan dilemmá- ból származnak, hogy nem lehet egy- szerre lefedni az egy- más mellett élő irány- zatokat, s egyszer- smind maradandó munkákból összeállítani a válogatást. A kötetbe sorolt novellákból nyelvi és tematikai sokszínűsége követ- keztetethetünk. Tény viszont, hogy *Szomba- thy Viktor* szövege túlságosan anekdotikus, *Tamás Mihályé* túlságosan didaktikus, *Neu- bauer Pálé* (nyelvi megformáltságát tekint- ve) túlságosan újdondázi. Valószínű, sok esetben azért nem kidolgozottabb, lekereki- tettebb szöveget választottak ki tőlük az ös- szeállítók, hogy cserébe fölmutathassák a jellegzetes témát és irányt. (Ámbár: hol marad akkor a *Sellyei József* szikár parasz- ti realizmusa? Nyilván másféle korlátok ál- dozata lett: a terjedelmieké.) Szerencsében járt *Egri Viktor*; *Szenes Piroska* és *Darkó István* (bár Szenest, szép novellája helyett, bi- zonyára jobban jellemezték volna híres regé- nye, a *Csillag a homlokán* részletei).

Az összeállítás világosan kirajzolja a két lírai értékcsoport határait. Korra és régióra jellemző módon élt a költők egy részében

a líra közvetlen társadalmi hatékonyságá- nak illúziója. Történeti-politikai tanulságo- kat akart közvetíteni az *Új arcú magyaro- kat* író *György Dezső*, vagy a legendás pap költő: *Mécs László*. Ezt nem pusztán teher- tételként, hiányosságként kell fölfognunk,

hanem a csehszlová- kiai magyar költészet egyik jellegzetessége gyanánt. Nem kétsé- ges azonban, hogy esztétikai értékeket, máig érvényes műve- ket *Forbáth Imre*, *Mihályi Ödön*, *Sáfá- ry László*, *Szenes Er- zsi*, *Ásgúthy Erzsébet* esztétikaközpontúbb lírája eredményezett. Ez a könyvből egyér- telműen kiderül ugyan, de éppen az utóbb említettek ver- seinek kiválasztásánál érzékelhetjük a válogatás újabb ob- jektív akadályát: több évtizedes, sok típuson-stíluson átju- tott költők pályáját az összeállítóknak né- hány verssel kell érzékeltetniük, így in- kább csak színeket villanthatnak föl, nem szemléltethetik az említett költők pályáját módosulásuk-átalakulásuk közben.

Példamutató a kiadvány jegyzetappará- tusa, ahol még a kötetben nem szereplő, de említésre kerülő szerzők, intézmények, a korabeli folyóiratok is mind megkapják ér- telmező magyarázatukat, vagy a szöveg- közli jegyzetekben, vagy a kötetet záró kis- lexikonban. A szócikkek pontosabbnak tűnnek, mint a csehszlovákiai magyar iro- dalmi lexikon vonatkozó passzusai.

Irodalom és magyarság. Szövegvűjtemény a (cseh)szlovákiai magyar irodalomból 1918–1945. Nap Kiadó, Dunaszerdahely 1997.

Filep Tamás Gusztáv

Az olvasókönyv egyik össze- állítója, Tóth László többször is hangsúlyozta, hogy a szlovákiaiság nem köthető szigorúan az állam- határokhoz; a fogalom sorstapasztalatokból leszűr- t magatartást, és életérzést is jelent. Az eddig megjelent, hasonló tárgykörből merítő antológiákhoz képest a másik lényeges, a szellemtörténeti hagyaték számbavételére nagyobb teret nyitó újítás Jócsik Lajos 1939-ben, Dél-Szlovenszko visszatérte után megjelent írásának a kötetbe sorolása.
